

FENNOUGRISTIikka: LINGVISTIikka VAI FILOLOGIAA?

KOMMENTTI EDELLISEEN PUHEENVUORON

Vaikka suomalaisen fennougristiikan alalla on jatkuvasti tuotettu sekä ainutlaatuista tutkimusta vähän tunnetuista kielistä että saavutettu kansainvälisesti korkeatasoisia yleislingvistisiä tuloksia, on suomalaisten fennougristien keskuudessa viime vuosina yleistynyt huoli siitä, että alalla harjoitettava tutkimus ja koulutus etäytyvät yhä kauemmaksi niin yliopistojen kuin kansallisen koulutuspolitiikankin tavoitteista.

Nähdäkseni tähän kehitykseen on lähinnä kaksi syytä, jotka käyvät ilmi Laakson ja Grünthalin esityksestä. Ensinnäkään nykyisessä vahvan ja suhteellisen stabiilin kansallisen tietoisuuden olosuhteissa ei fennougristiikalla voi olla samalla tavalla yhteiskunnallista »tilausta» kuin vaikkapa sata vuotta sitten. Toisekseen fennougristiikan tieteellistä »normaaliparadigmaa» on viime aikoina arvosteltu väliin vakavammin, väliin heppoisemmin tieteellisin perustein, mikä on saanut aikaan sinänsä aivan tervettä keskustelua tieteenalan tavoitteista.

Laakso ja Grünthal tulkitsevat tilannetta siten, että fennougristiikka selviytyy kohti tulevaisuutta parhaimmin korostamalla pro-

fiiliaan erityisesti suomen sukukieliin erikoistuneena lingvistiikkana, joka on metodisesti suuntautunut historialliseen ja kontrastiiviseen tutkimukseen. Toisena vaihtoehtona Laakso ja Grünthal väläyttelevät mahdollisuutta kehittää fennougristiikkaa laajemmin suomalais-ugrilaisten kulttuurien kysymyksiin paneutuvaksi alaksi, mutta mikäli olen oikein ymmärtänyt heidän intentionsa, tämä on vähemmän toivottavaa tai ainakin hankalampaa.

*

Tästä asiasta voi toki olla eri mieltä. Mielestäni fennougristiikalla on erinomaiset mahdollisuudet kehittyä monipuoliseksi kieli- ja kulttuurialaksi, jos sitä vain määrätietoisesti uskalletaan tähän suuntaan ohjata. Tämä tosin edellyttää tieteenalan »lingvistisen ytimen» arvioimista uudelleen ja sen pohtimista, mihin muuhun fennougristin tietämys kelpaa kuin historiallisen ja kontrastiivisen lingvistiikan harrastamiseen. Korostaakseni eroa yksipuolisen lingvistisistä tutkimusintresseistä nimittäisin tällaista fennougristiikkaa suomalais-ugri-
▷

laiseksi filologiaksi. Fennougristiikka on siis filologia-aine, joka tutkii suomalais-ugrilaisia kieliä ja kielten avaamasta ikkunasta näitä kieliä puhuvien kansojen historiaa ja kulttuureja, mukaan lukien niiden muinaisen yhteisen esihistorian.

Kun puhutaan sellaisista kulttuurikielisiä kuin virosta tai unkarista, kukaan ei kyseenalaistane näiden kielten asiantuntijoiden koulutustarvetta maassamme. Samoin lienee nykyisin myös saamelaiskielen laita. Toisin on kuitenkin Venäjän vähemmistökansojen suhteen. Onkin varmasti syytä kysyä, voiko Suomessa olla sellaista erityistietämystä, että näiden kielten ja kulttuurien asiantuntijoiden koulutus juuri Suomessa on perusteltua, tai onko yhteiskunnalla jotakin syytä maksaa tällaisten asiantuntijoiden koulutuksesta?

Mielestäni näihin molempiin kysymyksiin voi vastata myöntävästi. Alan perinteet ja resurssit, kuten kirjastot ja aineistokokoelmat, oikeuttavat pitämään Suomea eräänlaisena fennougristiikan luonnollisena kansainvälisenä keskuksena. Tulevaisuudessa tätä asemaa tulisikin ehkä pyrkiä hyödyntämään nykyistä tehokkaammin siten, että entistä suurempi määrä Venäjän suomalais-ugrilaiden kielten äidinkieliä puhujia voisi tulla Suomeen tekemään tutkimusta, vähän samaan tapaan kuin suomalaiset lingvistiikan amerikantohtorit ovat suunnanneet Yhdysvaltoihin saamaan koulutusta muodikkaissa yleisen kielitieteen teorioissa.

*

Mitä tulee alan yhteiskunnalliseen merkitykseen on mielestäni syytä nostaa esiin ainakin kaksi näkökulmaa, jotka asettavat Laakson ja Grünthalin mainitsemat fennougristiikan sosioekologiset ja poliittiset ulottuvuudet laajempiin yhteyksiinsä.

Ensinnäkin: fennougristiikka on erään-

laista idäntutkimusta. Se on hyvä lähtökoh- ta sellaiselle Venäjän asiantuntijuudelle, joka lähestyy tätä pinta-alaltaan maailman laajinta maata historiallisena ja etnisenä kokonaisuutena. Tätä heijastaa hyvin sekoin, että fennougristiikka on perinteisesti kehittynyt yhteydessä turkologiaan ja altaistiikkaan.

Venäjä on paljon enemmän kuin Dos- tojevskin, Tšehovin ja Tšaikovskin maa. Se on monikansallinen ja monikielinen yhteisö, josta voisi suotuisissa olosuhteissa kehittyä jotakin Euroopan yhteisöä muistuttavaa. Eräs fennougristiikan merkityksistä suomalaiselle yhteiskunnalle onkin mielestäni se, että fennougristeille tämä näkökulma Venäjään on luonnollinen ja he kykenevät luomaan suoria kontakteja Venäjän eri alueille. Väitän, että tällaisia näkökulmia tarvittaisiin monenlaisessa kulttuurisessa ja taloudellisessa yhteistyössä ja myös päätöksenteossa. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa valtiollisia energiaratkaisuja koskevat kysymykset, joissa ympäristönäkökohdin toistuvasti puolustetaan maakaasun käyttöä. Suomalais-ugrilaiden kielten ja kansojen tuntijasta tämä näkökulma tuntuu oudolta, sillä tiedämme maakaasun porauksen aiheuttamien ympäristöongelmien olevan merkittävin kielisukulaistemme nenetsien elämää kurjistava sosioekologinen tekijä.

Toisena näkökulmana haluaisin korostaa fennougristiikan asemaa vähemmistökielten tutkimuksena. Viitataan tässä yhteydessä maailman kielidiversiteettiä uhkaavaan, käynnissä olevaan kielten joukkokuolemaan. Lingvistit yleensä — mutta erityisesti pienten kielten tutkijat — ovat avainasemassa, jotta tälle kehitykselle voitaisiin tehdä jotain. Suomessa tässä suhteessa keskeinen ja perinteikäs ala on juuri fennougristiikka, jonka piirissä on viime vuosina syntynyt uusia ja konkreettisia vähemmistökielten suojelutyön sovellutuksia. Ajattelen lähinnä inarinsaamelaiden ja karja-

laisten kielipesähankkeita, joiden avulla pyritään pelastamaan uhattuja vähemmistökieliä. Kaukaiseksi analogiaksi fennistiikan puolella soveltuisi nähdäkseni naisnäkökulmaa hyödyntävä kielentutkimus, joka seekään ei kiellä sitoutuneisuuttaan emansipatorisiin poliittisiin arvoihin.

Kuten Johanna Laakso edellä vihjasi, fennougristiikka on meillä olosuhteiden pakosta ollut jossain määrin »suomettunut» ala vuosikymmenten ajan. Siksi on mielestäni positiivista, että viime vuodet ovat tuoneet muassaan uudenlaisen ja uudenglaisista aatteellisista lähtökohdista ponnistavan sukukieli- ja — käytettäköön tätäkin epäpopulaaria sanaa — sukukansaharrastuksen synnyn yhteiskuntaamme. Kun suomalaiset tai venäläiset kansalaisliikkeet ja poliitikot ovat heränneet keskustelemaan yhteisistä ongelmistaan, ei alan akateemisten asiantuntijoiden tulisi mielestäni katsella tällaista kehitystä ylimielisesti norsunluutornissa, esimerkiksi sellaisia pohdiskellen että »ei hän suomalais-ugrilaisia kansoja 'oikeasti' yhdistä mikään sen enempää kuin ruotsalaisia ja afgaanejakaan». Pikemminkin meidän tulisi tarttua tilaukseen ja pyrkiä tarjoamaan osaamistamme, jotta jo käynnissä oleva poliittinen kehitys vauhdittuisi ja saavuttaisi pysyviä yhteiskunnallisia tuloksia.

Voi varmasti sanoa, että fennistiikka on onnistunut integroimaan erilaisia yhteiskunnallisia tarpeita ja odotuksia omiin tutkimusintresseihinsä fennougristiikkaa paremmin. Tulee kuitenkin ymmärtää, että fennougristisen tietämyksen yhteiskunnalliset sovellutusalueet ovat yleensä vähemmistökansallisuuksien piirissä eikä fennougristiikan »tilaajana» siksi ole huomattavia yhteiskunnallisia voimia. Tästä huolimatta fennougristiikan yhteiskunnallinen tilaus ja tarve esimerkiksi Venäjän vähemmistökansojen parissa on varsin suuri — voisi oikeastaan sanoa, että se on samaa luokkaa kuin meillä Castrénin aikaan.

*

Mainittakoon vielä yksi, laajasti ottaen identiteettiimme ja maailmankuvaamme liittyvä intressi, jonka edustaja suomalaisessa tiedeyhteisössä on juuri fennougristiikka. Kielemme suomalais-ugrilaiset juuret edustavat erästä kulttuurisen olemuksemme puolta, joka viime vuosina on usein unohtunut yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tarkoitin sitä, että »suomalaisuus» ei ole yksinomaan »eurooppalaisuutta». Suomalais-ugrilaiset kielisukulaistemme ja suomalaisen fennougristiikan tutkimusperinne tarjoavat luontevan yhteyden sellaisiin pieniin kansoihin, jotka muuten voisivat jäädä tuntemattomiksi, ja sellaiseen kulttuuripiiriin, jota yhä usein halveksitaan tai vierastetaan mutta joka kuitenkin voi jatkuvasti toimia uusien ja eurooppalaisesta valtavirrasta poikkeavien virikkeiden antajana suomalaiselle kulttuurille. Suomalaisuuden jännevälillä ei siis ulotu ainoastaan Brysseliin ja Pariisiin, vaan edelleen myös Volgalle ja Uralille saakka.

*

Tiivistäen voisi siis sanoa, että se mitä Laakso ja Grünthal äskeisessä esityksessään kuvasivat fennougristiikan »kovaksi ytimeksi» — suomalais-ugrilaisten kielten vertaileva ja deskriptiivinen tutkimus — ei tulevaisuudessa ehkä enää olekaan ydin. Uusia haasteita on paljon näiden ulkopuolellakin, niistä polttavimpina sosiolingvistiset kysymyksenasettelut, vähemmistökieliin ja kielten suojeluun liittyvät kysymykset ja suomalais-ugrilaisten kansojen historian ja kulttuurien tutkiminen monikansallisen Venäjän kontekstissa.

En oikeastaan tiedä, missä määrin ytimelle on tarrettakaan. Onko esimerkiksi nykypäivän fennistiikalla jokin ydin, kuten vaikkapa deskriptiivisten kuvausten laati-

▷

minen suomen kielestä? Epäilen tätä. Laakson ja Grünthalin esittämät erilaiset kuvat fennougristiikasta osoittavat viime kädessä juuri sen, että koko tieteenalan yhteisen identiteetin aikaan ei ole paluuta, vaan että olemme tuomittuja elämään enemmän tai vähemmän postmodernissa maailmassa, jossa identiteetit ovat liukuvia ja raja-aidat matalia.

Mielestäni tulisikin pohtia sitä, voisiko tieteenalojen luonnollinen limittyminen toisiinsa heijastua jotenkin myös yliopistos-

sa opiskeltavien alojen hallintoon ja rahoitukseen. Kuten edellä on käynyt ilmi, on fennougristiikalla luontevia yhtymäkohtia hyvin moneen suuntaan. On skitsofreeninen tilanne, jos tutkijoina koemme iloa itseämme kiinnostavista naapurialojen tutkimustuloksista, mutta samanaikaisesti yritämme oman alamme edustajina kamppailaa naapureitamme voidaksemme kaapata heidän resurssinsa itsellemme. ■

JANNE SAARIKIVI

